

E15, 15.12.2009

Jan Švejnar: Krize na nás dopadla, ale mnoho lidí si to neuvědomuje

Jana Havligerová

Praha kandidoval na prezidenta, část parlamentních stran ho prosazovala na post eurokomisaře. Pozapomenuto už je, že radil prezidentu Havlovi, premiéru Špidlovi a několika ministrům. Počátkem devadesátých let se podílel na spuštění Centra pro ekonomický výzkum a doktorské studium (CERGE-EI) v Praze, teď hodlá ekonom Jan Švejnar ovlivňovat politickou scénu. A prostřednictvím nového think tanku IDEA ji možná i formovat. O vstupu do politiky neuvažuje, je ale připraven sdílet své názory a dávat je k dispozici.

* E15: Co nám světová hospodářská krize říká o české ekonomice?

Měli bychom si uvědomit, že velkou část našeho úspěchu doposud způsobil zahraniční kapitál. Když se podíváme na většinu našeho vývozu, tak je to z podniků se zahraniční účastí nebo zahraničním kapitálem. Je to fajn, a je to v pořádku. Ale musíme si uvědomit, že to nejsou jenom naše zlaté ručičky. Ten kapitál je těkavý, posunuje se, a když to přejenu, ty montovny tady nemusí být. Prakticky přes noc se mohou přestěhovat skoro kamkoliv. Takže si ho musíme zasloužit. Řeknu to ještě jiným způsobem, abychom si to všichni uvědomili. Historicky jsme byli zvyklí na to, že v Česku byla určitá velká stabilita. Zjednodušeně – člověk začal pracovat v jednom podniku a pracoval tam celý život. Nyní má stabilita jiný základ, pokud se vůbec docílí. Je to příliv a odliv kapitálu. Když jsou si příliv a odliv dostatečně podobné, vytváří to stabilní výsledek. Pokud by odliv byl větší než příliv, tak se ekonomika může rázem dostat na mnohem horší pozici. To si mnoho lidí na klíčových místech příliš neuvědomuje. Neuvědomují si, že musí pořád vymýšlet, jak zajistit příliv kapitálu, aby se při daném odlivu, a ten tady bude, udržela velká konjunktura.

* E15: IDEA má podpořit myšlení v národohospodářské politice. Myslíte, že jí budou politici naslouchat?

Politici už jsou mnohem otevřenější. Ale česká politika nebere dostatečně v potaz širší pohled. Srovnám to například se Slovinci. To je země, která je taková větší Praha, nebo Praha a Středočeský kraj. Politická scéna je tam plná vřavy, ale když jde Slovincům o nějaký vyšší cíl, třeba o vstup do eurozóny, tak politici prostě složí zbraně. A dělají všechno proto, aby podmínky pro vstup do eurozóny splnili. Oni chápou, že zdravá politická konkurence je potřebná, ale existují i vyšší cíle, a v tu chvíli opravdu jsou schopni se spojit. To u nás ještě nevidím. Takže myšlenkové centrum typu IDEA by mělo i podněcovat debaty strategického charakteru.

* E15: Když jsme u strategie, jak hodnotíte schválený schodek státního rozpočtu na příští rok?

Jednoroční schodek tohoto typu sám o sobě není nikterak kritický. Nynější situace není kritická v tom smyslu, a zdůraznil bych ten relativní pohled na věc, že deficit našeho rozpočtu není velký v poměru k jiným zemím EU. Takže v tomto smyslu nás světové trhy vidí jako partnera, který je zcela součástí normálu. Nevyčníváme do té míry jako Řecko nebo Maďarsko či Lotyšsko. A jestli bude schodek o méně než procento vyšší nebo nižší, nebude hrát velkou roli. Ale berme ho spíše jako předzvěst. Máme velký problém v tom, že nejsme schopni nyní, v rámci této debaty o rozpočtu, připravit střednědobou strategii. Kdyby se debata v parlamentu vedla způsobem, že dnešní schodek

bude o půl procenta vyšší, než jsme před několika měsíci plánovali, ale zároveň se shodneme, že během dvou tří let, tak jak se budeme dostávat z recese do konjunktury, půjdeme na přebytek, vyznělo by to pro světové investory velice věrohodně. Vyšší momentální schodek by pak považovali za důkaz, že se snažíme udržet chod ekonomiky na optimálním bodu.

* E15: Rozpočet má být podle některých politiků ekonomickým stimulem. Jak významné je například to, že se sníží platy ve veřejném sektoru?

Je mnohem lepší, když se stimul dělá v rámci celé Evropské unie. Potažmo celosvětově, třeba v koordinaci Spojených států a Evropské unie, Japonska a tak dále. Hlavní trhy pro nás leží v Německu, v Evropské unii. Je tedy mnohem lepší, když přijde celoevropský fiskální stimul. Jakákoliv podobná snaha z naší strany je spíš doplňující. Jestliže ale chceme pomoci určitým sociálním skupinám, protože vydávají všechny prostředky na spotřebu, tak je to v pořádku. Bude to stimulující efekt v tom smyslu, že budou kupovat místní potraviny a tak dál. Ale je to doplňující opatření, takže bych to nepřeháněl. Co se týče sociální politiky, dá se optimalizovat. Ale nevytrhne nás to. Může to pomoci jednotlivým skupinám, rodinám a jednotlivcům.

* E15: Říká se, že výraznější změny v hospodářské politice i dalších oblastech lze snadněji provést v době krize. O Česku to asi neplatí...

Neplatí. Bohužel dvojnásobně. Lepší by bylo dělat reformy v době konjunktury, kdy si ekonomika vede dobře. Prokázali jsme, že to nejsme schopni udělat. Čili v druhé fázi by to bylo optimální udělat alespoň proto, že jsme – bohužel – v krizi. Ale už jsme ukázali, že to taktéž nejsme schopni. Prognóza tudíž není příliš dobrá. Opravdu bude potřeba najít způsob, jak by se vytvořila silná vláda. Anebo se parlamentní strany shodly, že je v určitou chvíli potřeba odložit politický boj.

* E15: Znamená to, že na nás hospodářská krize nedopadla s takovou naléhavostí, aby to politickou reprezentaci donutilo konat?

Krize na nás dopadla, je poměrně silná, ale mnoho lidí si to neuvědomuje. A proto z toho nevyvozují důsledky. Když se podíváte například na růst nezaměstnanosti, tak je podstatný. Pokračování na str. 18 Dokončení ze str. 17

Hodně lidí je na tom špatně v tom smyslu, že ztratilo práci, což má psychické dopady, a je s tím spojená i ztráta znalostí a dovedností. To všechno je dost silný argument. Ale myslím, že si to tak nebereme.

* E15: Není to tím, že máme až příliš vydatnou sociální síť?

Máme silnou záchytnou sociální síť, takže nevidíme chudobu jako třeba ve třicátých letech minulého století. Nicméně, jako moderní společnost bychom z krize měli vyvozovat závěry a měli bychom se snažit co nejlépe tomu čelit. Od nezaměstnanosti by se například měly odvíjet úvahy, do jaké míry bychom se měli zaměřit na vzdělanost, vzdělávání lidí. Protože víme, a statistiky to dokládají, že lidé s vyšším vzděláním mají vyšší šance než ti bez kvalifikace. Takže je tu řada jak urgentních, tak strategicky důležitých oblastí, které nejsou v celospolečenské diskuzi zohledněny. Takže musíme trošku vyburcovat veřejné mínění a poukázat na různé důležité aspekty.

* E15: Jak vidíte příští rok, pokud jde o nezaměstnanost?

Máme prognózu, pro kterou jsme vyvinuli v Michiganu model, který nyní převádíme sem. Máme dva scénáře. Jeden, který je nejpravděpodobnější a říká, že po prvním a druhém čtvrtletí se sice situace bude postupně zlepšovat, ale v krátkodobém horizontu to nebude velké zlepšení.

* E15: Co říká druhý scénář?

Ten je negativní. S tím, že je méně pravděpodobný. Podle něj by celosvětová ekonomika mohla přejít do druhé fáze krize. To jsme viděli během krize třicátých let. Existují určité ukazatele varovného charakteru. Například bankovní sektor celosvětově ještě není ozdraven. Řada konjunkturálních ukazatelů vykazuje, že podniky doplňují zásoby, ale ještě neinvestují. Hodně se spoléhá na to, že američtí spotřebitelé potáhnou celosvětovou ekonomiku. To také ještě není jasné. A určitě to nebude do té míry jako dříve. Takže ještě nevidíme takovou restrukturalizaci celosvětové ekonomiky, jaká by byla potřebná, abychom neměli pochybnosti o konjunkturu.

* E15: Budou ekonomiky potřebovat další vládní stimuly?

V případě druhého scénáře ano. Ale musíme si uvědomit, že to bude strašně těžké. V Americe i v Evropě bude pro vlády obtížné prosadit další velký stimul. Z politického hlediska. A tudíž, i když by byl potřebný, tak nejspíš bude složité jej realizovat. A neschopnost jej realizovat by v případě negativního scénáře učinila druhou fázi recese ještě delší, než byla ta první.

* E15: Takže hrozí, že se vlády nejspíš budou dál zadlužovat. Může se stát, že Česku, malé ekonomice, už nikdo nepůjčí?

Dal bych to do kontextu. V roce 1989 jsme začali s velice malým zadlužením. Teď jsme ho přibližně zdvojnásobili, což ukazuje na to, že jsme se začali zadlužovat mnohem rychleji než jiné země. Například Poláci nebo Maďaři začali s mnohem větším zadlužením a více méně ho udrželi na té samé úrovni. Náš dluh je ještě poměrně malý, ale nesmíme si s tím zahrávat. Musíme z toho vytěžit operativní výhodu, a dál se nezadlužovat. A pokud nastane konjunktura, mít jasné parametry, jak budeme deficit stahovat. Tak, aby se proměnil v přebytek, ze kterého budeme umořovat státní dluh.

* E15: Jenomže nic nenasvědčuje tomu, že by takový postup bylo možné prosadit. Může se stát, že se Česko dostane do pozice Maďarska?

Co nesmíme podceňovat, a implicitně podceňujeme, je jak rychle se může situace změnit. Když se podíváme na Maďarsko konce devadesátých let, tak tamní ekonomika vypadala slibně. Pak nastala určitá laxnost ve smyslu fiskálním, v určitých politických cyklech se víc utrácelo. Prostě začalo to nevinně a najednou se Maďarsko vezlo dolů rychlostí, kterou nikdo nepředvídal.

* E15: Nemůže se nám stát totéž?

Dynamika, která tlačí negativním směrem, může být velmi rychlá. A politická nejistota, panika investorů, to všechno může být velmi nákladné. Proto bychom měli dvakrát měřit a jednou řezat. Měli bychom působit jako stabilní země. Investoři půjdou tam, kde se věci jeví jistější. I když to nemusí být optimální. Proto jdou často do dolaru, do švýcarského franku. I když ty ekonomiky nejsou úplně zdravé. Ale v danou chvíli se zdají jistější než ty ostatní.

* E15: Jak by se investoři dívali na to, kdyby v Česku padla i úřednická vláda?

No, nerozuměli by tomu. A když něčemu nerozumí, berou to jako nejistotu. Musíme si uvědomit, že jakékoliv nedorozumění nebo chování, které není pro vnější svět dosti srozumitelné, zvyšuje míru rizika. Tak jak ho vnímají investoři. Když si úřednickou vládu definujeme ve finanční nebo ekonomické perspektivě, je to vláda stability, rozumu a logiky. To je překlad termínu úřednická vláda pro svět finančníků. Kdyby se úřednická vláda položila, řekli by si: Když nebyli schopni udržet ani úřednickou vládu, tak vnitřní politické tlaky, kterým nerozumíme, musí být obrovské. A v tu chvíli by se podívali, kam jinam by bylo možné umístit kapitál. Česko by šlo na vedlejší kolej.

* E15: Kdyby se případně hledal nový premiér a obrátili se na vás, šel byste do toho?

Momentálně opravdu neplánuji, že bych vstupoval do této sféry společenského života. Myslím, že mám věci velice dobře naplánované, rozjždím nový think tank, pracuji v rámci Národohospodářského ústavu a jsem připraven sdílet své názory, dávat je k dispozici. To jsem vždy dělal a budu dělat. V tom je ta největší přidaná hodnota.

Jan Švejnar (57)

Vystudoval ekonomii na Cornell University, následně získal titul Ph. D. na Princeton University. Od roku 1996 je profesorem na University of Michigan, tamtéž řídí i Centrum pro mezinárodní politiku. Mluví plynule anglicky a francouzsky, pracovní se domluví rusky a španělsky. Je ženatý, má syna Daniela a dceru Lauru. Rád lyžuje a hraje tenis.